

Memoriu privind libertatea presei în Republica Moldova

3 mai 2016 - 3 mai 2017

Activitatea mass-media în perioada 3 mai 2016 - 3 mai 2017 denotă o clară tendință de regres. În raportul „Națiunile în tranziție”, publicat de „Freedom House” la 5 aprilie 2017, indicatorul „mass-media independente” este, pentru Republica Moldova, sub indicele pe țară, constituind cinci puncte, iar indicele general este mai mic decât în 2016. Și în clasamentul „Reporters sans frontières”, din 26 aprilie a.c., țara noastră a mai pierdut patru poziții față de anul trecut, situându-se pe locul 80 din 180.

Îngrijorarea organizațiilor ce veghează asupra libertății presei din întreaga lume este împărtășită și la Bruxelles. Astfel, în decembrie 2016, într-o declarație comună a Șefilor de Misiune ai statelor UE aflați în țara noastră, Republicii Moldova i s-a reamintit de „standardele universale și europene ale democrației și ale drepturilor omului, pe care și le-a asumat”, între care pluralismul și diversitatea mass-media.

Provocările cu care se confruntă presa din Republica Moldova s-au regăsit atât în [Foaia de parcurs a celui de-al doilea Forum al mass-media](#)¹, din decembrie 2016, cât și în [Indicele situației mass-media pentru anul 2016](#)² publicat în februarie a.c..

Monitorizările mass-media arată că au fost perpetuate vechile probleme, precum concentrarea mass-media sau concurența neloială, la care s-au adăugat manifestări noi ale limitării accesului la informație, cauzate de interpretarea abuzivă a Legii privind protecția datelor cu caracter personal, sau unele încercări de a controla domeniul online din țară. Printre alte probleme care s-au acutizat și au marcat activitatea presei în ultimul an se numără: implicarea factorului politic în activitatea autorității de reglementare a audiovizualului; acapararea mass-media importante și influente - în principal, instituții audiovizuale - de către politicieni; impunerea, de facto, a agendei politice pentru un număr mare de mass-media; utilizarea presei în scopuri politice și mimarea unei cooperări a politicului cu media independente.

Aceasta, chiar dacă și în Programul de activitate al actualului Guvern, pentru anii 2016-2018, există un capitol separat dedicat mass-media, cu zece prevederi, între care: „Elaborarea Concepției naționale de dezvoltare a mass-media, bazate pe fortificarea pluralismului și a libertății de exprimare”, „Adoptarea unui nou Cod al Audiovizualului”, „Crearea unui cadru propice de dezvoltare a domeniului publicității”.

În continuare, vom detalia doar câteva dintre cele mai mari probleme care au marcat „anul jurnalistic” 3 mai 2016 - 3 mai 2017 și au influențat activitatea mass-media.

Cadrul legal rămâne defectuos

Proiectul de modificare a Legii privind accesul la informație, menit să rezolve unele dintre problemele reclamate, în special, de către jurnaliștii de investigație - cum ar fi răspunsurile formale și nu întotdeauna la temă din partea funcționarilor sau termenul prea lung de satisfacere a cererii de informație - a fost votat, în primă lectură, în luna iulie 2016. De atunci, nu s-a mai revenit însă la examinarea acestuia. Singurul act

¹ <http://mediaforum.md/upload/foaie-de-parcurs-pentru-dezvoltarea-mass-mesiei-din-rm-2016pdf-5891e98736791.pdf>

² <http://media-azi.md/ro/publicatii/indicele-situa%C8%9Biei-mass-media-ismm-din-republica-moldova-%C3%AEn-2016>

modificat a fost Codul contravențional, Art. 71, care presupune amenzi de zece ori mai mari pentru încălcarea Legii privind accesul la informație.

Deși breasla jurnalistică și societatea civilă au insistat, de fiecare dată, pe adoptarea unui nou Cod al audiovizualului, așa cum este stipulat și în Programul de activitate a Guvernului, la 3 mai 2017 presa mai operează în limitele vechiului Cod, „cârpit” în repetate rânduri. De fapt, în iulie 2016, Parlamentul a votat în prima lectură un nou proiect de Cod, însă, deoarece el fusese elaborat încă în anul 2011 și nu includea prevederi despre digitalizare, publicitate sau combaterea propagandei, din start a fost clar că documentul trebuie revăzut și actualizat. Între timp, la 30 martie 2017, Comisia parlamentară pentru mass-media a propus ca examinarea noului Cod „să fie transferată pentru o dată ulterioară”, iar la 31 martie 2017 Parlamentul anunța crearea unui *grup de lucru privind ajustarea legislației de media la standardele europene și, în mod prioritar, elaborarea unui nou Cod al Audiovizualului*.

Legislația audiovizuală nu prevede, în continuare, reglementări specifice pentru dezvoltarea afacerilor în media. Ceea ce există în prezent în Codul Audiovizualului (art. 66) este insuficient pentru a asigura o concurență echitabilă atât pe piața mass-media, cât și pe cea a publicității. Lipsesc prevederi speciale pentru limitarea concentrării audienței. Legislația economică nu este stimulatorie pentru businessul mediatic, iar reglementarea insuficientă și gestionarea defectuoasă a domeniului de către CCA au stimulat concentrarea proprietății media, în loc s-o descurajeze.

Concentrare și polarizare politică în audiovizualul autohton

La 31 martie 2017, după cea de-a treia reuniune a Consiliului de Asociere RM-UE, care a făcut un bilanț al progreselor obținute în procesul de punere în aplicare a Acordului de Asociere, Uniunea Europeană și-a exprimat îngrijorarea cu privire la situația din sectorul mass-media din Republica Moldova - în special, în legătură cu fenomenul concentrării proprietăților în mass-media și cu polarizarea acesteia.

Într-adevăr, adoptarea Legii nr. 39 - care prevede reducerea de la cinci la două a numărului de licențe deținute de un proprietar media - nu a schimbat radical situația în materie de concentrare a instituțiilor de presă. Or, odată cu aceste modificări, în Codul audiovizualului fusese introdusă prevederea, prin care proprietarilor în cauză le era oferit dreptul de a deține în continuare licențele, până la expirarea valabilității lor. În martie 2017 Legislativul a revenit la problemă, eliminând această prevedere, iar din 14 aprilie anul curent, când Legea a intrat în vigoare, deținătorii a mai mult de două licențe de emisie trebuie să renunțe la acestea, păstrând cel mult două.

Deși Parlamentul s-a arătat deschis să diminueze concentrarea mass-media, în 2016 am asistat la acordarea unor noi licențe ce nu contribuie la demonopolizarea audiovizualului. La finele anului trecut, bunăoară, CCA a eliberat licență de emisie pentru „Exclusiv TV” - a treia oferită exponenților PSRM, implicit președintelui Igor Dodon. Iar la 29 februarie a.c. și-a început activitatea ITV - post, despre a cărui directoare generală mass-media au scris că este apropiată Partidului Socialiștilor. Anterior, ea a gestionat canalul TV on-line TSN, controlat de socialiști.

Proliferarea propagandei străine

Spațiul informațional a rămas la fel de fragil în fața canonadei propagandistice venind din Est, iar recente modificări operate la Codul audiovizualului - care obligă radiodifuzorii să asigure opt ore de produs autohton zilnic, șase dintre care să fie în

prime-time - mai curând pun într-o situație dificilă posturile de radio și TV care nu dispun de suficiente resurse, decât soluționează problema dezinformării rusești. Menționăm, în acest context, că majoritatea mass-media străine din Republica Moldova sunt rusești, produse de posturi controlate politic de către Federația Rusă, iar limba de difuzare, de regulă, este alta decât ce de stat - și anume, e limba rusă.

Și cu referire la avalanșa de propagandă rusească Legislativul s-a arătat, nu o dată, îngrijorat. În pofida acestui fapt, unele dintre noile licențe de emisie, eliberate în 2016 de CCA, nu contribuie la securizarea spațiului informațional al țării. Totodată, trezește îngrijorare și expansiunea în spațiul audiovizual autohton - în special, la unele posturi de radio - a unor emisiuni dezechilibrate editorial, produse de agenții rusești sau controlate de la Moscova, cu un conținut anti-european și anti-occidental.

Dovadă a politicii deficiente a CCA în domeniul acordării licențelor de emisie este și recenta monitorizare, efectuată de către asociațiile de media, a posturilor de televiziune rusești retransmise în Republica Moldova. Aceasta a demonstrat foarte clar că o mare parte dintre conținuturile retransmise poartă caracter propagandistic și sunt ostile intereselor și vectorului european de dezvoltare a țării noastre.

Fragilitatea independenței mass-media

Toate rapoartele de monitorizare, realizate în perioada 3 mai 2016 - 3 mai 2017, au arătat constant o imixtiune majoră a factorului politic în activitatea presei, fapt ce se reflectă în politicile editoriale ale redacțiilor. Efectul unor astfel de decizii se vede zilnic, dar mai ales s-a văzut în timpul campaniei electorale prezidențiale din toamna anului 2016, când comportamentul unei părți mult prea mari a presei a fost profund angajat politic, reflectând întocmai preferințele și chiar angajamentul politic ale patronilor sau managerilor media. Respectiv, o bună parte a presei nu a reușit să le ofere cetățenilor moldoveni informații corecte, iar manipularea și dezinformarea opiniei publice prin intermediul canalelor de televiziune deținute sau controlate de politicieni au influențat de o manieră hotărâtoare rezultatele scrutinului

Nici legislația, nici starea economiei nu favorizează independența financiară a presei, de care depinde și independența ei editorială. Și pe piața media, și pe cea a publicității sunt atestate poziții dominante, fapt care generează concurență nelocală, dar organele responsabile, de facto, acceptă această stare de lucruri. Legislația nu asigură o competiție reală pentru accesarea publicității comerciale de către instituțiile media. În cea mai bună situație financiară se află mass-media care funcționează din bani de partid, dar în asemenea cazuri independența editorială devine un deziderat imposibil. Respectiv, putem vorbi de independență editorială doar cu referire la redacțiile ce își desfășoară activitatea în baza unor proiecte sprijinite de donatori.

Îngrădirea accesului la informație

În pofida unor modificări operate la legislație, per total, nu există o îmbunătățire considerabilă a situației privind accesul la informație. Mai mult, în special, jurnaliștii de investigație semnalează o înrăutățire a lucrurilor, ca urmare a faptului că unele baze de date electronice, după ce au fost deschise, au fost restricționate, iar pentru altele a fost dublată taxa de stat și nu există niciun răspuns la demersurile de a o reduce. La aceasta se adaugă răspunsurile formale și nu întotdeauna la temă, oferite de funcționari, și termenul prea lung de satisfacere a cererilor de informație.

Deficiențele, devenite sistemice, au ieșit la suprafață odată cu citirea de către Procuratură, în ianuarie 2017, a jurnalistei Mariana Rață de la portalul de investigații www.anticoruptie.md. Fostul comisar al mun. Chișinău, Vladimir Botnari, a depus o plângere penală pe motiv că jurnalista ar fi accesat și a difuzat, fără consimțământul său, date cu caracter personal ce îl vizează pe el și pe membrii familiei sale. Urmărirea penală nu a fost pornită, însă acest fapt a scos la iveală un fenomen nou, cu care se confruntă tot mai mulți jurnaliști din Republica Moldova - în special, cei implicați în investigații: lacunele din legislația privind datele cu caracter personal, respectiv interpretarea abuzivă a acesteia și limitarea accesului la informație.

Cazul Mariane Rață a generat o serie amplă de acțiuni de solidaritate în presă - de la dezbaterile publice a subiectului până la o campanie în care redacțiile au publicat știri și reportaje fără ca să dea numele sau fotografia personajelor vizate. Astfel, s-a dorit atragerea atenției asupra fenomenului așa-zisei „depersonalizări”, pe care o pretind de la jurnaliști cei care invocă „protecția datelor cu caracter personal”. Campania a demonstrat că informația de interes public nu poate fi depersonalizată, însă problema a rămas să atârne ca o „sabie a lui Damocles” deasupra capului jurnaliștilor. În plus, există riscul să scadă calitatea investigațiilor jurnalistice, de vreme ce, în pofida acestor luări de atitudine, Ministerul Justiției a elaborat un „Regulament privind modul de publicare a hotărârilor pe portalul unic al instanțelor judecătorești”, care prevede expres depersonalizarea hotărârilor judecătorești.

Amintim, totodată, că în luna aprilie 2016, ca urmare a demersurilor repetate ale ONG-urilor de media și a unei campanii media desfășurate de ele, a fost restabilit accesul jurnaliștilor în sala de ședințe în plen a Parlamentului. Totuși, astăzi acest lucru este posibil în condiții mult mai restrictive, procesul fiind controlat de către funcționari.

Condiția economică a mass-media

Situația economică din țară nu favorizează independența financiară a mass-media. Poziția dominantă, pe piața audiovizualului, a companiilor deținute de liderul Partidului Democrat este reflectată și în actele oficiale ale CCA, dar problema nu reprezintă o preocupare pentru autoritățile publice - Parlament, Consiliul Coordonator al Audiovizualului sau Consiliul Concurenței din Republica Moldova.

Presă scrisă supraviețuiește cu greu în condiții economice din ce în ce mai precare, mai ales că Întreprinderea de Stat „Poșta Moldovei” rămâne în continuare singurul distribuitor cu acoperire națională al produsului media tipărit, prestând un serviciu de proastă calitate ziarelor independente și refuzând discutarea unui parteneriat pentru ameliorarea condițiilor de livrare a acestora. În plus, anul trecut ziarelor le-a fost impusă o nouă taxă de distribuție, fără ca aceasta să fie negociată și aprobată de comun acord cu redacțiile. În același timp, „Poșta Moldovei” distribuie ziare de partid în condiții necunoscute, deoarece accesul la informație privind activitatea acestei instituții publice este restricționat, mai ales în ceea ce privește bugetul.

Perioada 3 mai 2016 - 3 mai 2017 a fost marcată fie de apariția/dispariția mai multor media atât naționale, cât și regionale, fie de schimbarea proprietarilor formali sau din umbră ai respectivelor instituții media. Acest fenomen firesc într-o economie de piață pune, în cazul Republicii Moldova, o serie de întrebări - mai ales, dacă sucombarea unei structuri de presă vine ca urmare a dispariției, din spațiul public, a finanțatorului ei politic sau atunci când schimbarea proprietarului determină, imediat, și o turnură

în politica editorială. Un exemplu elocvent este cazul posturilor de radio/TV „Noroc”, despre care presa a scris că a fost preluat de persoane apropiate Partidului Liberal.

Cele mai răsunătoare cazuri au fost cele ale posturilor „Jurnal TV”/„Jurnal FM”. Formal, „Jurnal Trust Media” a anunțat schimbarea grilei de emisie, determinată de faptul că proprietarul clădirii, unde închiria spațiu timp de aproape șapte ani, i-au obligat să părăsească sediul în termen de 35 de zile. Potrivit conducerii trustului, în spatele acestei cereri ar fi stat, totuși, motive politice și presiunea unor demnitari nemulțumiți de politica editorială a postului. „Jurnal TV”/„Jurnal FM” au revenit cu o nouă grilă de programe după aproape două luni, datorită unui grant oferit de EED - European Endowment for Democracy (Fondul European pentru Democrație). Ce-i drept, într-un alt sediu, cu o echipă mai mică și cu o grilă de programe mai modestă.

Tot EED va sprijini relansarea, în primăvara-vara lui 2017, cu o altă denumire deja, a fostului post TV 7, deținut până nu demult de deputatul PLDM Chiril Lucinschi. Postul TV 7 și-a sistat emisia la începutul lui 2017, urmare a problemelor financiare cu care se confrunța și care au apărut după ce a pierdut dreptul de a retransmite, pe teritoriul Republicii Moldova, postul rusesc NTV, preluat între timp de persoanele apropiate lui Igor Dodon. Toate acestea, pe fundalul invitației de a investi în mass-media din Republica Moldova, adresată recent de către premierul Pavel Filip oamenilor de afaceri străini, într-un editorial semnat pe portalul euractiv.com.

Alte impedimente majore

Alături de pericolul hărțuirilor juridice (în perioada vizată mai multe instituții media din Republica Moldova au fost acționate în judecată, fiind acuzate de defăimare, precum și de lezarea onoarei, demnității și reputației profesionale³), s-au intensificat agresiunile fizice sau verbale împotriva jurnaliștilor - de la agresarea sau reținerea echipelor ce reflectau diverse acțiuni de protest, cum este cazul Today.md sau Gagauzinfo.md, până la postări denigratoare pe rețelele de socializare, toate având ca scop intimidarea jurnalistului și denigrarea instituției media la care el lucrează.

În acest context, a fost semnalat un fenomen nou - clonarea versiunilor web ale unor publicații, care fură conținutul mediatic și induc în eroare consumatorul de presă. Prima care a semnalat un asemenea atac a fost publicația „Ziarul de Gardă”, urmată la scurt timp de portalul Deschide.md. Recent, Vladimir Soloviov, directorul portalului de limba rusă Newsmaker.md, a semnalat că ar fi fost urmărit, mai mult timp, de o mașină necunoscută și consideră că acest fapt are legătură directă cu activitatea sa.

De facto, în ultimii ani, se observă crearea, în mod organizat politic, a unui climat ostil față de instituțiile de presă independente, ONG-urile de presă și reporterii care exprimă critici în adresa autorităților. O clasă de așa-numiți bloggeri, mulți dintre ei membri sau chiar lideri ai unor unități politice ale partidului de guvernământ, atacă în termeni denigratori, prin promovarea falsurilor și a agresiunilor verbale, jurnaliștii independenți și ONG-urile de media care și-au probat consecvența în timp. Totodată, autoritățile emit tot mai des judecăți prin care susțin că mass-media nu mai sunt credibile și că toată presa este compromisă, motiv din care nu ar avea sens să reacționeze la investigațiile jurnalistice și la expunerea cazurilor de corupție în presă.

³ În noiembrie 2017, PSRM a acționat în judecată RISE Moldova pentru investigația *Banii lui Dodon din Bahamas*. În iulie 2017, președintele Parlamentului a acționat în judecată Jurnal TV solicitând despăgubiri morale de 30 mii euro.

Recomandări pentru autorități

Parlamentul și Guvernul Republicii Moldova:

- Realizarea de facto a prevederilor referitoare la mass-media, incluse în Programul de activitate al Guvernului pentru perioada 2016-2018;
- Renunțarea la practicile vicioase de a folosi presa în interese de partid sau personale și de a implica jurnaliștii în reglările de conturi politico-partinice;
- Examinarea responsabilă și implicată a principalele probleme ale domeniului media, expuse în Foaia de Parcurș a Forumului Mass-Media din Moldova, ediția 2016, și întreprinderea unor acțiuni reale întru soluționarea acestora;
- Adoptarea în procedură de urgență a unui nou Cod al audiovizualului, ce ar aduce o viziune modernă în sectorul audiovizual din Republica Moldova, în corespundere cu standardele internaționale și europene privind mass-media.

Consiliul Coordonator al Audiovizualului:

- În calitate de garant al interesului public în domeniul audiovizualului, să decidă mai riguros în cazul eliberării licențelor de emisie, astfel încât să nu admită poluarea spațiului informațional de către radiodifuzori străini sau locali;
- Să asigure monitorizarea posturilor audiovizuale retransmise din Federația Rusă și a posturilor care difuzează emisiuni produse de agenții de știri rusești la capitolul respectării prevederilor legislației audiovizuale naționale și să aplice sancțiuni în cazul constatării încălcărilor sau a derogărilor.

Instituțiile publice:

- Instituțiile statului să asigure securitatea jurnaliștilor, precum și accesul lor la informația de interes public - condiții-cheie pentru ca presa să contribuie, prin rolul ce-i revine, la edificarea unei societăți libere și democratice în Moldova.

Centrul pentru Jurnalism Independent

Asociația Presei Independente

Asociația Presei Electronice

Comitetul pentru Libertatea Presei

Uniunea Jurnaliștilor din Moldova

Centrul „Acces-Info”

Asociația Telejurnaliștilor Independenți

Centrul de Investigații Journalistice